

Garmo stavkirke – spørsmål og svar i sommersesongen

1. *Fantes det vinduer i kirker på alle sider? Har hørt tidligere om at det ikke fantes vinduer på nordsiden.*

Det er ganske vanlig at det ikke var vinduer mot nord i middelalderen. Men det er også bevart kirker som har nordvinduer, så noen regel uten unntak er det ikke. Middelalderens kirker hadde vanligvis heller ikke dører mot nord.

2. *Hvilken innflytelse hadde hedendommen på kristendomen? (Symbolbruk, liturgi, etc)*

Ingen innflytelse på liturgi. Den var fastlagt fra bibelsk tradisjon. Det samme gjelder også de offisielle kristne symboler, som er bibelske eller urkristne.

3. *Var stavkirker et fenomen i hele Nord-Europa?*

Det har vært trekirker også i andre land, det har vært vanlig i misjonstiden da behovet for å få opp kirker raskt var til stede. Misjonstiden i Tyskland er imidlertid mye tidligere enn i Norge, og byggeteknikken som har vært brukt der har vært en forløper for stavteknikken. I England har det vært trekirker, en finnes fortsatt, men ikke stavkonstruksjon. Det er en palisadekirke, der stående stokker har vært gravd ned i bakken, ikke et rammeverk som stavteknikken er. Nå finnes stavkirker bare i Norge (28) og Sverige (1).

4. *Døren på nordsida i Garmokirke - hvem brukte den?*

Kirker har ofte hatt flere dører. I middelalderen var det vanlig med dører bare mot sør og vest. Hovedinngang i vest, en sørportal og en korportal som var presteinngangen. Når en dør er vendt mot nord er det naturlig å tro at den først og fremst var brukt av kvinner, men uten at de var forbudt å gå inn den vanlige døren. Kanskje var det også denne døren som ble brukt til innledning av kvinner etter fødselen, men det vet vi ikke sikkert.

5. *Vinduer i Garmo kirke. Forskjellige typer – blysprosser og tresprosser. Hvorfor?*

Forskjellig alder. De runde åpningene i koret er de gamle middelalderske lysåpningene, blysprossevinduene er de gamle vinduene som står i stavkirkedelen, og tresprossevinduene er i den nyere laftede delen. Tresprosser ble vanlig utover på 1700-tallet.

6. *Måtte man betale skatt på vinduer?*

Nei, ikke det jeg vet.

7. *Hadde man relikvier i alle katolske kirker og kapeller? Når begynte man med det?*

Relikvier har sin bakgrunn i tidligkristen tid i katakombene i Roma. Begravelsesplasser var ansett som urene steder av romerne, derfor fikk de kristne være i fred der. Ved martyrenes graver ble det holdt messer, og sarkofagene ble brukt som altere. Martyrenes legeme lå i sarkofagen, og dette ble bakgrunnen for at kristne altere ble laget med et lite rom for relikvier. Alteret er graven. Derfor skal det være en relikvie i alle katolske altere, og dermed kirker og kapeller. I senere år har det nok vært litt mer oppløst tradisjon rundt dette.

8. *Hva er et alterskap? Formål? Når begynte man å bruke de, når sluttet man å bruke dem?*

Et alterskap er en altertavle, men i form av et skap. På den måten har det flere sider. En hverdagsside når dørene er lukket og de utvendige maleriene er synlige, og en festside når dørene er åpne og malerier eller skårne figurer kommer fram. Det kan være enkle figurer, eller større grupper. De første alterskapene har nok vært helgenfigurer satt inn i et skap, men etter hvert kom det på 1400-tallet større alterskap. I Norge er Ringsaker kirkes alterskap og Mariakirken i Bergens alterskap de største. Alterskap i den form ble ikke laget etter reformasjonen, men det finnes etterreformatoriske alterskap med malerier. De blir da gjerne kalt triptyker.

9. *Hvorfor hadde man 3-4 altertavler i kirker i katolsk tid?*

Når en kirke hadde flere altere kunne de også ha flere altertavler, om de hadde råd til det.

10. *Hva slags tre brukte man til å lage altertavla, prekestolen (som er i Garmo nå)?*

Det er jeg ikke sikker på. Men bilthuggere (billedskjærere) har brukt forskjellige slag tre, både gran, furu, eik, bjørk og osp er kjent.

11. *Lysekronen – Hvorfor er bokstaven "N" skrevet speilvendt? Ser ut som russisk "I".*

I en tid da folk knapt kunne lese og slett ikke var noe flinke til å skrive var det ganske vanlig at N ble speilvendt. Det betyr ikke noe spesielt, bare en feilskrift.

12. Fattigblokker. Fikk kirker dem etter Reformasjonen? Var det frivillig i tillegg til betaling av tiende?

Tienden var middelalderens form for skatt. Etter reformasjonen ble det direkte kongeskatt, som så fordelte pengene etter eget forgodtbefinnende. Bondeluten – fattigdelen av tienden – forsvant da, og jeg tror det var en følge av det at fattigblokk ble plassert i kirker, for så vidt på frivillig basis.

13. Fattigblokken – lås. Skal det være 2 til stede for å låse de opp?

Ja, det er en kontrollordning med at en person alene ikke kan åpne opp og ta pengene.

14. Tavla over fattigblokken – den er skrevet på dansk. Stemmer det?

Den er skrevet på det som var den tidens skriftspråk i Danmark-Norge, som var dansk. Norsk skriftspråk fantes ikke da.

15. Vedlikeholdsarbeid i kirka. Hva slags arbeid, hvor ofte – nå og før?

Når det var behov. 1700-talls regnskapsbøker forteller mye om reparasjon av vinduer og låser i tillegg til maling og tjærebreing. Etter tidlig kristenrett skulle stavkirker tjærebres hvert tredje år. Det har neppe skjedd over alt, det er avhengig av værforhold hvor ofte det er behov for det. Hvis vi skulle tjærebre kirken hvert tredje år kom den etter hvert til å bli en stor svart tjæreklump.

16. Er prekestolen alltid til høyre i kirker? Har fått en kommentar om at de er det alltid til venstre i svenske kirker.

Det varierer hvilken side prekestolen står på. I Gudbrandsdalen er den på høyre side i de fleste kirkene, men det finnes også noen som har den på venstre side. Og noen som har den i midten.

17. Altertavla. Korsfestelsen. Noen ganger er det 3 - 4 figurer ved Jesus. Hvem er de? (Jomfru Maria, Johannes, Maria Magdalena ... ?

Markusevangeliet forteller om kvinnene på Golgata. Det var Jomfru Maria, Maria Magdalena, Maria Jakobs mor og Salome. I tillegg er vanligvis apostelen Johannes med. Men på de fleste altertavler er det bare Jomfru Maria og Johannes.

18. En stor gard kunne ha et eget privat kapell. Hvem var presten der? Hvilke oppgaver hadde han?

Før svartedauden i 1349 var det nok en del privatkapeller som hadde egen prest. Men etter pesten var det prestemangel, og kapellene ble betjent av den lokale sognepresten. Vi kjenner fra Sandbu kapell i Vågå at presten i Vågå skulle holde messe der fire ganger i året, nemlig tredje dag jul, tredje dag påske og tredje dag pinse og på Olsok. I kapellet på Steig i Sør-Fron, som tilhørte kongen, tyder det på at det før reformasjonen var egen prest. For noen år etter svartedauden fikk presten i Fron landskylden av en gard i bygda for å holde messe der, en landskyld som tidligere ble gitt til den presten som holdt messe der. Da de hadde egen prest hadde vedkommende som oppgave å holde messe og utføre andre kirkelige oppgaver på stedet, slik som dåp, vigsler, skriftemål og begravelser.

19. Er Knut Hamsun døpt i Garmo stavkirke?

Knut Hamsun ble døpt i Garmo stavkirke. Kirkeboken for Lom sier ikke noe om hvilken kirke det var, den sier bare datoen. Men samme dato var det bare folk fra Garmo sogn som ble døpt, mens for og etter sa var det folk fra hovedsognet. Derfor er vi sikre på at han ble døpt i Garmo stavkirke.

20. Hva viser trefigurene som hegner på veggen i koret?

Det henger to trefigurer på veggen i koret. Den største er av St. Laurentius. Figuren er en kopi av en 1200-tallsfigur som henger i Ringebu stavkirke, og ble laget tidlig på 1900-tallet. Den lille figuren er Johannes døperen. Den hører sammen med Mariafiguren, og begge er fra 1700-tallet. Litt om St. Laurentius (norsk Lars): Død 258, diakon i Roma. Led martyrdøden ifølge legenden ved å bli stekt på en rist. Laurentius var meget dyrket i Norge. Larsok 10. august, kirkelig høytidsdag til minne om L. Primstav: rist. På Østlandet var larsok en viktig merkedag for høst- og vintervær. På Østlandet heter det at gresset gror ikke etter larsok, og da skulle slåttene være avsluttet.

21. Hvilken kirke er avbildet i sakristiet?

Det er Garmo stavkirke som er avbildet på et maleri i sakristiet. Det er malt fra et fotografi.

22. Hvorfor i all verden henger det en fuglekassa på kirka?

Fuglekassen på kirken skjuler en røykvarsler. Det er altså kamuflasje, ikke noen ”vi er så snille med småfuglene”-sak...